

Секція	
УДК	
Дата першого надходження статті до видання	2026-02-02
Дата прийняття статті до друку після рецензування	2026-02-15
Дата публікації/оприлюднення	2026-02-26

Деякі питання досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян

Богатирьов Іван Григорович

Пенітенціарна академія України,
професор кафедри кримінально-виконавчого
та кримінального права Навчально-наукового інституту права,
правоохоронної діяльності та психології,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
ORCID: 0000-0003-4001-7256

Анотація. У статті розглядаються окремі проблемні питання досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян. Проаналізовано особливості організації та проведення досудового розслідування у випадках, коли потерпілими або правопорушниками є іноземці, а також звернено увагу на правові, процесуальні та організаційні труднощі, що виникають у діяльності правоохоронних органів. Досліджено питання забезпечення прав іноземних громадян у кримінальному провадженні, взаємодії з дипломатичними та консульськими установами, залучення перекладачів, а також міжнародного співробітництва під час збирання доказів. Окреслено окремі аспекти застосування норм кримінального та кримінального процесуального законодавства України у таких категоріях проваджень. За результатами дослідження сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності досудового розслідування кримінальних правопорушень за участю іноземних громадян та вдосконалення практики їх процесуального забезпечення. Зазначено роль принципів у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень вчинених громадянами іноземних держав.

Ключові слова: судочинство, міжнародне співробітництво, кримінальне правопорушення, кримінальне провадження, процесуальні дії, принципи, кримінальний процес, досудове розслідування, допустимість доказів, євроінтеграція.

Some issues of pre-trial investigation of criminal offenses involving foreign citizens

Ivan Hryhorovych Bohatyrov
Penitentiary Academy of Ukraine, Professor
of the Department of Criminal Executive and Criminal Law
of the Educational and Scientific Institute of Law,
Law Enforcement and Psychology, Doctor of Law,
Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine,
ORCID: 0000-0003-4001-7256

Abstract. The article notes a steady trend toward an increase in the number of criminal offenses committed by foreign citizens on the territory of Ukraine. It is proven that the complication of mechanisms for collecting and using evidence outside the national jurisdiction requires a certain adaptation of the criminal procedural legislation of Ukraine to European standards in the context of European integration processes and Ukraine's obligations in the field of international cooperation in criminal proceedings.

It is emphasized that the pre-trial investigation of criminal offenses involving citizens of foreign states has a number of specific features determined by the need to ensure procedural guarantees, the application of international mechanisms of legal assistance, interaction with consular institutions and international law enforcement organizations, as well as the complexity of establishing the identity and verifying information about foreign citizens. It is determined that the insufficient development of issues related to the investigation of criminal offenses involving foreign citizens is caused by a combination of scientific, practical, and legal factors.

The main ones include: a relatively small number of studies; complexity of legal regulation; diversity of legal systems and cultures; organizational and practical difficulties; the need for international cooperation; and the dynamic nature of migration processes. At the same time, the growth of international migration, tourism, and globalization leads to the emergence of new forms of crime, which requires constant updating of investigation methods and preventive measures.

The article provides proposals aimed at improving the effectiveness of investigating criminal offenses involving foreign citizens. Among them the following are highlighted:

1. Improvement of regulatory and legal regulation by introducing amendments and additions to the Criminal Procedure Code of Ukraine in terms of a clearer definition of the procedural status of foreign citizens (procedure for summons, service of procedural documents, participation of an interpreter, etc.). It is also proposed to introduce separate procedural mechanisms for the rapid collection, preservation, examination, and evaluation of electronic evidence obtained from abroad.

2. Strengthening international cooperation. Increasing the effectiveness of investigating criminal offenses involving foreign citizens should include broader use of international legal assistance mechanisms through Interpol and Europol, regular exchange of information, joint investigations, and the creation of Joint Investigation Teams in complex transnational criminal proceedings.

3. Use of modern judicial technologies, which includes the introduction of electronic platforms for the exchange of evidence between states, the use of videoconferencing for questioning witnesses or suspects located abroad, and the expansion of the use of digital evidence and international information systems.

4. Implementation of these measures will make it possible to shorten the time limits for pre-trial investigations, improve the quality of evidence in criminal proceedings with an international element, and ensure an appropriate level of procedural guarantees for foreign citizens.

Keywords: justice, international cooperation, criminal offense, criminal proceedings, procedural actions, principles, criminal procedure, pre-trial investigation, admissibility of evidence, European integration.

Вступ

Постановка проблеми. Актуальність теми дослідження зумовлена стійкою тенденцією до зростання кількості кримінальних правопорушень вчинених іноземними громадянами на території України, ускладненням механізмів збирання та використання доказів за межами національної юрисдикції, активним розвитком цифрових технологій, а також необхідністю адаптації кримінального процесуального законодавства України

до європейських стандартів у контексті євроінтеграційних процесів та зобов'язань України у сфері міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях.

Варто також зазначити, досудове розслідування кримінальних правопорушень, у яких фігурують громадяни іноземних держав, має низку специфічних рис, зумовлених: необхідністю забезпечення процесуальних гарантій, застосуванням міжнародних механізмів правової допомоги, взаємодією з консульськими установами та міжнародними правоохоронними організаціями, складністю встановлення особи та перевірки інформації про іноземних громадян.

Отже, недостатня розробленість проблем досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян зумовлена сукупністю наукових, практичних та правових факторів. Основні з них: порівняно невелика кількість досліджень; складність правового регулювання, різноманітність правових систем та культур, організаційні та практичні труднощі, потреба у міжнародній співпраці, динамічність міграційних процесів тощо. Звичайно зростання міжнародної міграції, туризму та глобалізації призводить до появи нових форм злочинності, що потребує постійного оновлення методик досудового розслідування та її запобігання.

Аналіз дослідження проблеми. Загальнотеоретичні засади міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, його поняття, принципи, форми та місце в системі кримінального процесу досліджувалися у працях І.Г. Богатирьова, А. Б. Антонюка, А. В. Богуцької, О. І. Виноградової, М. І. Карпенка, О. І. Ковалю, М. Кулика, С.В. Івашка, О.В. Пономаренка, А. В. Підгородинської, М.С. Пузирьова, Д. О. Михайлика, С.Р. Тагієва, В. М. Тертишника, Л. Д. Тимченка, М. І. Смирнова, І.А. Смаль, Ю. М. Черноус.

Звичайно у цих роботах міжнародне співробітництво розглядається як необхідний елемент реалізації кримінальної юрисдикції держави в умовах територіальних обмежень суверенітету та як інструмент забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності за вчинене кримінальне правопорушення громадянином іноземної держави.

Метою статті є дослідження деяких питань досудового розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян, оцінки їх вчинення в умовах правового режиму воєнного стану та формування пропозицій щодо процесуальних дій у сфері міжнародного співробітництва.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що проблема розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян передбачає певне їх зростання, ускладнення механізмів збирання та використання доказів за межами національної юрисдикції. Звичайно Україна має адаптувати кримінального процесуального законодавства до європейських стандартів.

Це дозволить, як зазначає вітчизняна вчена А.В. Підгородинська, їй під час міжнародного співробітництва незалежно від форми, у якій закріплено той чи інший принцип – міжнародним договором, національним актом чи судовою практикою, зберігати свій імперативний характер, визначити допустимі межі втручання в юрисдикцію іншої держави та забезпечити узгодженість правозастосування у міждержавному вимірі кримінальної юстиції [1, с.115].

Тут варто зазначити, що загальні принципи міжнародного права, що регулюють співробітництво держав у різних сферах, відіграють ключову роль у формуванні правових засад діяльності компетентних органів, зокрема під час здійснення міжнародного співробітництва у сфері кримінального провадження. З цією метою сформована певна структура регулювання даних правовідносин, яка складається з двох частин – міжнародної і внутрішньодержавної.

За нашим дослідженням до складу міжнародної частини входять усі укладені чи ратифіковані Україною міжнародно-правові акти, що повністю чи частково присвячені питанням процесуального співробітництва. При цьому, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції

України [2] та ч. 1 ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року вони є невід'ємною частиною національного законодавства України [3].

Звичайно вітчизняні вчені переконані, що визнання процесуальних дій як окремого виду міжнародної співпраці відіграють важливу роль для належного функціонування міжнародного кримінального процесу в частині розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян. Ми вважаємо, що такий підхід дозволяє зосередити увагу на забезпеченні процесуальних гарантій, необхідних для дотримання законності та ефективності правозастосування, а також сприяє більшій узгодженості дій між країнами у сфері кримінального судочинства.

Більше того, досудове розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян показує важливість такого інституту процесуальних дій, як негласні слідчі (розшукові) дії (НС(Р)Д) до яких належить : аудіо- та відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, спостереження за особою або місцем, контроль за вчиненням кримінального правопорушення тощо.

Потрібно відмітити, що індекс зловживань з боку правоохоронних органів при проведенні досудового розслідування в цілому, так і при проведенні НСРД зокрема, у військовий стан значно знижується. Це пояснюється тим, що правоохоронними органами фіксується, реєструється та розслідується велика кількість саме військових злочинів [4, с.455].

Ми підтримуємо позицію вітчизняних вчених в тому, що міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства має велике значення, і звичайно його складно переоцінити, оскільки насамперед завдяки спільним діям різноманітних держав-членів міжнародного співтовариства відбувається ефективно забезпечення невідворотності покарання особи, яка вчинила кримінальне правопорушення [5, с. 264].

Звичайно ми погоджуємося з думкою вітчизняного вченого -процесуаліста В.М. Тертишника про те, що зміни, які виникли зі становленням України як незалежної правової держави, не могли не торкнутися кримінально-процесуального законодавства в систему якого ввійшли міжнародні-правові акти, ратифіковані Верховною Радою України [6, с.339].

У зв'язку з цим, важливо врегулювати особливості кримінального провадження щодо іноземних громадян, зокрема порядок їх допиту, затримання, повідомлення про підозру та забезпечення процесуальних прав. Важливого значення також набуває в цьому процесі забезпечення обов'язкового консульського інформування про вчинення іноземним громадянином кримінального правопорушення і відкриття відносно нього кримінального провадження. Про це до речі, наголошує і Віденська конвенція про консульські зносини [7].

Варто також удосконалити механізм залучення перекладача під час проведення всіх процесуальних дій за участю іноземних громадян, а також забезпечити переклад основних процесуальних документів мовою, яку розуміє особа. В умовах широкомаштабного вторгнення р.ф. на територію України 24 лютого 2022 року стало потребою посилити спеціалізовані підрозділи у правоохоронних органах, які б займалися розслідуванням кримінальних правопорушень в умовах війни за участю іноземних громадян. Важливого значення також набуває використання правоохоронними органами сучасних інформаційних систем і технологій, особливо для перевірки документів, встановлення особи та отримання інформації про її правовий статус.

Як нам видається, що саме запровадження цифрових платформ для розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян підвищить ефективність збору, обробки та обміну інформацією між правоохоронними органами, а також сприятиме оперативності та прозорості кримінального провадження.

Цю думку підтримує і вітчизняна вчена І.А. Смаль, наголошуючи при цьому, що сучасні кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням цифрових технологій, дедалі більше впливають на приватне життя мільйонів людей у всьому світі. Так, кібератаки, злам фінансових акаунтів, втручання в електронні системи, викрадення та незаконне використання персональних даних – усе це підриває основи демократичного суспільства та громадської безпеки [8, с.5].

Варто також наголосити, що у сфері цифрових доказів регламентами ЄС 2023 року ("E-Evidence") передбачено прямий механізм звернення до провайдерів електронних послуг у транснаціональних справах [9]. Звичайно нормативна база з цього приводу доповнюється Будапештською конвенцією 2001 року та Другим додатковим протоколом 2022 року щодо міжнародного доступу до комп'ютерної інформації.

Ми вважаємо, що запропоновані заходи сприятимуть підвищенню ефективності розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян, забезпеченню їх процесуальних прав та розвитку міжнародної співпраці у сфері кримінального судочинства.

До речі, варто підтримати позицію українського дослідника Б.М. Висоцького про те, що міжнародна правова взаємодія в кримінальній сфері, зокрема щодо виконання процесуальних дій, дозволяє долати бар'єри суверенітету, забезпечуючи ефективну боротьбу з транснаціональними злочинами, які посягають на суспільні блага, захищені кримінальним законом. Це можливо навіть за умови відмінностей між національними правовими системами. Саме тому міжнародне співробітництво у сфері кримінального правосуддя, включаючи здійснення процесуальних дій, набуває дедалі більшої актуальності та значення у сучасному світі [10, с.60].

Беззаперечним є той факт, що в умовах війни в Україні розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян має своєчасно адаптуватися до нових викликів. Цьому може слугувати саме забезпечення міжнародного співробітництва у сфері протидії та запобігання кримінальних правопорушень в тому числі і воєнних вчинених громадянами іноземних держав.

Досліджуючи розслідування кримінальних правопорушень вчинених громадянами іноземних держав ми дійшли висновку про те, що в них важливу роль відіграють кілька рівнів принципів, які охоплюють не тільки загальні принципи міжнародного права, а і регулюють співпрацю держав у сфері кримінального судочинства.

Цю позицію відстоює також і вітчизняний вчений Р.В. Бараннік наголошуючи, зокрема на роль спеціальних принципів міжнародного співробітництва у сфері кримінального судочинства, що визначають особливості транснаціональної взаємодії у кримінальних провадженнях; принципи, що впливають з національного законодавства сторін, включно з конституційними, кримінально-процесуальними і правозастосовними засадами [11, с.12].

Ці принципи не лише регулюють окремі аспекти правової допомоги, а й пронизують усю систему міжнародного кримінального співробітництва, виконуючи функцію методологічного орієнтира в процесі прийняття рішень та реалізації відповідних слідчих і процесуальних дій під час розслідування кримінального правопорушення вчиненого громадянами іноземних держав.

Серед пропозицій підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень за участю іноземних громадян пропонується такі:

1. Удосконалення нормативно-правового регулювання шляхом внесення змін і доповнень до Кримінальний процесуальний кодекс України в частині чіткішого визначення особливостей процесуального статусу іноземних громадян (порядок виклику, вручення процесуальних документів, участі перекладача тощо). Передбачити окремі процесуальні механізми швидкого збору, збереження, дослідження та оцінки електронних доказів із-за кордону.

2. Посилення міжнародної співпраці підвищення ефективності розслідування кримінальних правопорушень за участю іноземних громадян має передбачати широке використання механізму міжнародної правової допомоги через Інтерпол та Європол, регулярним обміном інформацією та спільних розслідувань, створення спільних слідчих групи (Joint Investigation Teams) у складних транснаціональних кримінальних провадженнях.

3. Використання сучасних технологій передбачає запровадити електронні платформи для обміну доказами між державами, з використанням відеоконференції для допиту свідків або підозрюваних, які перебувають за кордоном, розширити застосування цифрових доказів та міжнародних інформаційних систем

4. Реалізація цих заходів дозволить скоротити строки досудового розслідування, підвищити якість доказування у кримінальних провадженнях із міжнародним елементом, а також забезпечити належний рівень процесуальних гарантій для іноземних громадян.

Висновки

Отже, досудове розслідування кримінальних правопорушень щодо іноземних громадян має певні особливості, пов'язані з їх правовим статусом, необхідністю забезпечення мовного перекладу, правової допомоги та взаємодії з дипломатичними установами. Важливим є дотримання процесуальних прав іноземців відповідно до національного законодавства та міжнародних стандартів.

Ефективність такого розслідування значною мірою залежить від належної організації міжнародного співробітництва між правоохоронними органами різних держав. Тому важливим напрямом є вдосконалення правового регулювання та підвищення професійної підготовки працівників правоохоронних органів для забезпечення ефективного та законного досудового розслідування. Все це в сукупності потребує комплексного підходу: удосконалення законодавства, організації роботи правоохоронних органів, міжнародної співпраці та процесуальних гарантій.

Внесок автора. Автор підтверджує свою виключну відповідальність за цю роботу. Автор схвалює цю роботу і бере на себе відповідальність за її цілісність.

Конфлікт інтересів. Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів.

Список використаних джерел

1. Підгородинська А.В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 4. Том 3. С. 115-116

2. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.03 2026)

3. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р. № 1906-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 50. Ст. 540. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (дата звернення 10.03 2026)

4. Тагієв С.Р., Пузирьов М.С., Івашко С.В. Негласні слідчі (розшукові) дії в умовах війни: окремі теоретичні та практичні аспекти (частина II) Електронне наукове видання. Аналітично-порівняльне правознавство. № 2. 2023. С. 455

5. Актуальні питання кримінального процесу України: навч. посіб. / Є.М. Блажівський, І.М. Козьяков, О.М. Толочко, С.С. Мірошниченко, Г.П. Власова та ін.; за заг. ред. Є.М. Блажівського. Київ: Національна академія прокуратури України; Центр учбової літератури, 2013. С. 264.

6. Тертишник В.М. Кримінальний процес України. Особлива частина: підручник. Академічне видання. К. : Алерта, 2014. 420с.
7. Віденська конвенція про консульські зносини. URL:<https://naples.mfa.gov.ua/normativno-pravovi-akti/4978-vidensyka-konvecija-pro-konsulysyki-znosini> (дата звернення 10.03. 2026)
8. Смаль І.А. Теоретичні та практичні аспекти використання електронних доказів у кримінальному процесі України: монографія. Київ: Юрінком Прес. 2025, 282с.
9. Regulation (EU) 2023/1543 of the European Parliament and of the Council of 12 July 2023 on European Production Orders and European Preservation Orders for electronic evidence in criminal proceedings and for the execution of custodial sentences following criminal proceedings. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2023/1543/oj /eng> (дата звернення 11.03 2026)
10. Висоцький Б. М. Значення міжнародної правової допомоги при проведенні процесуальних дій під час кримінального провадження. Актуальні питання теорії та практики в галузі права, освіти, соціально-гуманітарних та поведінкових наук в умовах воєнного стану: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 25–26 квітня 2023 р.): у двох томах. Том 1 / голов. ред. В. Ф. Пузирний; Академія Державної пенітенціарної служби. Чернігів: Академія ДПтС, 2023. С. 60.
11. Бараннік Р. В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. Вісник кримінального судочинства. 2017. № 2. С. 12.